

kard, serleg, denár és bot, csakhogy a serleg már majdnem makká van stílizálva. Minden sorozatban van valet, chevalier és roi, tehát három alak és 1., 2., 7., 8., 9., 10., vagyis hat számjelző. Már ebből is világos, hogy 3., 4., 5. és 6-osok kihagyása csakis a játék rövidítése végett történt, mert a későbbi kártyákon ismét felvették. Ezen a kártyán azután nemcsak a gyáros s lakhelye, hanem az évszám is rajta van: „Karl Niderheimer 1772. Wien.“

Az eddigi kártyák mind csak egyfejűek voltak, azaz minden lapon csak egy fej vagy egy számjelzés volt. Az első kétfejű s kettős számjelzésű kártyákat Steinberger 1833-ban Frankfurtban készítette s így a hátralevő két játszma az azutáni időből való.

Ezek elseje (l. 276. old.) kemény kartonon színezett számjelző-kártya, a sorozata sem tiszta német, sem tiszta francia, hanem azok keveréke. A szív vagy a piros (9—12. rajz) úgysis közös mind a kettőnél, de ezeknél van zöld levél is (4—6. rajz); dacára, hogy makk helyett tréfle (1—3. rajz) s tök helyett carreau (7—8. rajz) van, csakhogy ez utóbbi sem tiszta piros, hanem felerészben sárga s csak felerészben piros.

Van valet (12. rajz), dame (3. és 6. rajz), roi (8. rajz), tehát három alak s 1-től 10-ig minden számjelzőlap, eszerint $13 \times 4 = 52$ lap. A tréfle-egyesen (1. rajz) két férfialak tartja a magyar kettős címert a koronával. A gyáros a piros kettősön (10. rajz) van megnevezve: „Blasius Müller, Bürgl. Kartenfabr! in Thurnau“. Tehát Nagyszombatban készült az 1840—1860-as években.

Az utolsó játszma tarokkártya (l. 275. old. 9—16. rajz), a francia 4 sorozattal, színezve, kemény kartonon, a coeur és carreauból az egyes, a tréfle s pique-ből a tizes, mint számjelző, a valet (12. rajz), chevalier (9. rajz), dame (10. rajz) és roi (11. rajz) mint alak, továbbá a 21 tarok s a skiz (13—16. rajz), szóval 42 lappal, amint az mai napon is használatos. A tarokkártyákon csupa felemás magyar vidék, vagyis minden lap felerészében más-más kép van. A piros valet, vagyis fiún (12. rajz) ez áll: „Készült Jäger József a Wentzer-utzában Posonyban“. A pagáton (13. rajz) meg: „Fametzett Hütter Antal“. Gyenge kivitele s még gyengébb magyarsága mellett is alighanem az 1860-as évekből valók.

AZ IPARMŰVÉSZETI OKTATÁS AMERIKÁBAN.¹

IRTA: GONDOS VIKTOR DR.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN az iparművészeti oktatás — sine ira et studio szólván — szegényes és elmaradott. E nagy és gazdag országban a zenén és a szobrászaton kívül egyetlen művészeti ág sincs, amely iránt a tömegek igazi érzéssel bírnának. És még ezeknél sem az alkotás, hanem az executió érdekli őket. Az eredmény a zenénél a külföldi remekművek dédelgetése, ami elvégre

legalább a közizlést fejleszti. A szobrászatnál a technikázás, a külföldi eszmék és stílusok mester-ségszerű utánzása. Különös, hogy az amerikai nép, amely az ipari termelésben oly nagy találékonyságot mutat, a művészetben egyszerűen plagizál és még azt is csak egy s más téren.

Az iparművészetek terén például még az utánzásnak sincs nyoma. A gyáripari tömegcikk teljesen ki látszik elégiteni az ő igényeiket bútorban, ékszerben, bőrárúban, porcellán- és üvegdísz tárgyakban, kisplasztikában egyaránt. A szín- és olajnyomás, de leginkább a — kivételesen fejlett — grafika pótolja a festészetet, a burleszk és a torz-romantika a színműírást, a hírlap az irodalmat, s a szerkezet merész-ségének áldozatul vetik az építőművészetet.

¹ Dr. Gondos Viktor áll. ipari szakiskolai tanár, a m. kir. kereskedelmi múzeumi levelező, igen érdekes, terjedelmes jelentésben számolt be az amerikai ipari és kereskedelmi oktatásról a kereskedelemügyi miniszternek. Tisztelt olvasóink bizonyára szívesen veszik, hogy a jelentésnek az iparművészeti iskolákra vonatkozó részét lapunkban közöljük.

A SZERK.

A modern művészeti mozgalmak lehelete nem jutott el Észak-Amerikáig. Az, hogy a gazdag emberek, különösen a nők, palotáikat megtöltik rendszertelenül összevásárolt európai műtárgyakkal, még nem jelent műizlést s még kevésbé nemzeti iparművészetet. Népies motívumokon felépült, s a nép széles köreire demokratizált iparművészetet az Egyesült Államokban csakis jó iparművészeti múzeumok és iskolák tudnak teremteni. Ily múzeumok és iskolák száma pedig nagyon csekély s szellemök még túlságosan ragaszkodik a régi stílusokhoz. Ők nem értették meg az idők szavát, amely újszerű technikai eljárásokhoz újszerű tervezést is kíván. S míg egyrészt a termelőipar a szerkezet gyakorlatiassága mellett nem enged szerepet a tárgy szépségének: addig az amerikai iskola a másik hibába esik, az ornamentális rajzolás és tervezés tanítása mellett elejtí az anyag tényleges kidolgozását. Ők majdnem kizárólag csak a papíron stilizáltatnak, s — mivel a papíros türelmes — keverik rajta a tervezések mindenféleségét, amit az anyagon kívünni nem lehetne. Európában, ahol az ötvösművészetre készülő megszokta, hogy kivitelre juttassa a tervezését, ahol a csipkeműrajzot meg is kell a tanulónak csinálni és így tovább: nem jut eszébe senkinek az iparművészeti rajzot mint valami mindent felölelő, egységes ágat képzelni. Ellenkezőleg, jól specializált tervezéstanát ismerjük az eltérő művészeteknek. Amerika még nem látszik magáévá tenni Ruskin ideáját, mely szerint: „Ne az legyen a cél, hogy díszítést szerkesszünk, hanem hogy díszítsük a szerkezetet“. Erőteljesebb az eredeti nyelven: „It should not be the purpose to construct ornament, but to construct ornamentation“.

Nehogy a kritika túlszigorúnak tűnjék föl, e helyen kivételesen nagyobb számú illetékes megnyilatkozást fogunk idézni. Valamennyi a legutóbbi évek során kelt.

1. Charles Rowley, a Manchester School of Art vezetője (1903):

A legtöbb amerikai cikk, amit a milliók használnak, sokkal alacsonyabb színvonalú formában, színben, kivitelben, mint minálunk. Az Egyesült Államokban a tárgy pusztán hasznossága szembeötlő, míg az általános díszítés az agyagárukban, házi cikkekben, bútorokban egyaránt a végletekig szegényes. Nehéz belátni, hogy minő

hatást gyakorolhatott az ő iskoláikban oly általános rajzoktatás, ha úgy a készítő, mint a fogyasztó meg van elégedve a szolid, de formátlan tárgyak áradatával. Házakban, ahol a pénz nem számít, sok külföldi cikket használnak.

Legjobb meggyőződésem szerint kénytelen vagyok azt hinni, hogy a négerek egyszerű ültetvényi-népdaljai (plantation melodics, melyek a gyapotföldéken születtek), a legfinomabb és legeredetibb művészi termékei ezen kontinensnek. (A négerek egyebekben is sok artisztikus ízlést mutatnak.) Dworák belátta ezt, innen azok a népdalváltozatok az ő nemes szimfóniájában „az új kontinensről“. Egyebekben igen kevés az eredeti, a helyi talajból fakadt művészet. Még a szobrászat és festészet terén való erőfeszítéseikben is — néhány figyelemre méltó kivételtől eltekintve — nélkülözik az eredeti erőt. A Párizsban való élet és tanulmány varázsa, amely oly szembeötlő az amerikai produktumon, pusztán utánzásra vezetett a szobrászatban, festészetben, iparművészetben. A bájos érett szépség, mely a magasabb iparművészet nemes termékeiben nyilvánul, egyelőre nem jelentkezik.

2. Dr. Ing. Muthesius, orsz. iparügyi tanácsos, Berlin (1904):

„Az iparművészeti oktatás Amerikában a visszamaradottság egy stádiumában van. Ha valaki megismerte, hogy mily mintaszerűen van szervezve a rajzoktatás az elemi iskolában és hogy mily nagy tért nyert a kézügyességi oktatás gondolata, úgy az iparművészeti iskolák okvetlenül csalódás érzetét keltik benne. Az amerikai iparművészeti iskola önállóan kialakulva még egyáltalában nincsen, hanem inkább egy általános művészeti iskola jellegét hordja, amelyhez néhány iparművészeti osztály van hozzákapcsolva.“

3. E. Thormaehlen, a magdeburgi iparművészeti iskola igazgatója (1905):

„Ha a public school rajzoktatásának és kézügyességi oktatásának a teljes elismerést kell is megadnunk, az iparművészeti oktatás nem érdemli meg a dicséretet.“

4. C. Schick, a casseli ipari szakiskola igazgatója (1905):

„Habár teljes okunk van reá, hogy a kézügyességi oktatást az elemi iskolákban és a manual training high school-okban egészséges és követésre méltó intézmények gyanánt ismerjük el, ám maguk a valódi iparművészeti iskolák, valamint az Academy-knek iparművészeti szakosztályai éppen az ott készülő munkákkal távolról sem mérközhetnek a mi szakiskoláink vagy szakosztályaink munkájával a műkovácsolás, ötvösség, keramika, stb. terén.“

5. H. Leobner, osztrák iparoktatási felügyelő, az egyedüli, aki elismeréssel nyilatkozik az északamerikai művészetről (1906):

Szerinte az amerikai képzőművészetek és iparművészetek felett általánosságban pálcát törni nagy igazságtalanság, „amennyiben ezidőszertint tényleg észrevehető önálló művészeti fejlődés és művészeti alkotás nyilvánul meg az északamerikai Unióban“.

Könyve során azonban ő sem mutat rá egyéb művészi jelenségekre, mint a nézete szerint izlésteljes felhőkarcolókra, a középületekre (melyek a régi stílusok legközönségesebb variációi), a gazdag magánosok művásárlásaira, s a nagyszabású nyilvános parkokra. Ez utóbbi tekintetben az amerikai városok csakugyan példával járnak elől.

6. A külföld után, lássuk, mint nyilatkoznak meg maguk a kompetens amerikaiak!

The Craftsman, az Egyesült Államok legkiválóbb iparművészeti folyóirata, ezeket közli G. Borglum-nak, a dán születésű, jőnevű amerikai szobrásznak tollából:

„A mi szobrászatunk és építészetünk termelésének átlaga igen középszerű. Egyetlenegy művét sem ismerem Salm Gaudens-nek (rövid idő előtt elhunyt, első helyen emlegetett amerikai szobrász), amely nem megrendelésre készült. Ő mester volt, de csupán kézművesmester, nem alkotó művész. Számos newyorki ismert festmény is oly közepes és semmitmondó, hogy hirdetés gyanánt jobban beválna.“

Ugyancsak a Craftsman 1908. évi októberi számában a legteljesebb elismeréssel szól a magyar iparművészeti iskoláról.

Hogy Magyarországon egy ennyire kiváló és egészségtől duzzadó iskola van, az bizonyos tekintetben meglepő. Ha emlékezünk az ország történetére, igazunk van csodálkozni azon, hogy komoly művészi meggyőződést mutat föl az a nép, amely alig juthatott ahhoz, hogy a szép-művészeteket művelhesse. És mégis dicsekedhetik az ország nagyszámú művelt munkáskézzel és helyet foglalt a művészetileg képzett nemzetek között, azon nemzetek között, amelyeknek módjukban volt nemcsak a művészetekben nagyobb előmenetelt tehetni, de amelyeknek még volt hagyományos művészetük, amely azokat megóvta az újabb kor túlzásaitól.

7. Maga az United States Bureau of Education tette közzé H. C. Ives-nek, a St. Louis School and Museum of Arts igazgatójának, értekezését az amerikai iparművészeti oktatásról, amely szerint (L. House-Documents 1906):

„Aki csak a legkisebb figyelmet fordította az ország művészeti ügyeire a legutóbbi években, észre kellett hogy vegye, miszerint a művészet iránti szeretet a gazdagabb osztályoknál gyors és erőteljes növekedésben van. A vagyonos ember ambícióját immár abban lelti, hogy képző-művészeti alkotásokat szerezzen be.

A munkának tágabb tere azonban, tudnillik a művészet alkalmazása az ipari termékekre, egészen a legújabb időkig kevés figyelemben részesült. Sokat írtak és beszéltek minálunk a művészeti oktatásról és annak határsáról az iparra, de nagyon kevés történt ezen elméletek keresztülvitelére. Ha eredményekre tekintünk, úgy egy kezünk ujjain felszámálhatjuk azon intézeteket, amelyek ebben az irányban rendszeres munkát fejtenek ki. Pedig a művészeti oktatás — helyesen felfogva — nem csupán azoknak a talentumoknak kifejlesztésére szolgál, akik örökölt gazdagságban élő keveseknek örömeit kell hogy fokozzák. Sokkal inkább tudást és kezűgyességet kell hogy adjon a leendő munkások azon ezreinek, akik munkájuk értékének fokozására fogják használni, alkalmassá tevén őket arra, hogy a világ gazdagságához jobban hozzájáruljanak és hogy mindenekfölött hozzájáruljanak az amerikai ipar egészének felemeléséhez, valamint az egész nép életének és törekvéseinek gazdagításához.

Ez annyit jelent, hogy utána kell látnunk, miszerint az ipari hivatásokban kifejlesszük a művészi tudást. Ki kell terjesztenünk e munkát a faiparosokra, a kőfaragókra és másokra. Beléjük kell oltanunk azt a szellemet, ami az elhunyt William Morris-t, ezt a meggyőződésének élő angol embert, oly naggyá tette, aki — bár maga is gazdag ember volt — 6 különböző mesterséget sajátított el oly célból, hogy országa munkásnépének szükségleteit jobban megérthesse.

Művészeti iskoláink vannak nagyszámmal, de ezek fő munkaköre a festészet és szobrászat, újabban az építőművészet is. Ipari művészetekkel csak igen mellékesen foglalkozik egyik-másik intézet, s ezek is csak inkább a tervezésre, mint a kivitelre törekesznek az oktatásban.“

Ily szigorú önbírálat után szükségtelen az egyes intézetek munkáját külön is mérték alá állítani. Ehelyett egyszerűen le fogjuk írni néhány intézet munkáját az iparművészeti oktatás terén.

1. The Pennsylvania Museum and School of industrial Art.

Philadelphia város nagyszámú kulturintézményeinek egyik legkiválóbbika ez a gyűjtemény és iskola, mely 1876-ban nyílt meg. Az iskola évi látogatottsága több mint 1000 tanuló. Két különálló szakosztály van szervezve: az egyik az általános iparművészeti iskola (School of Applied Arts), a másik a szövőipari iskola (Philadelphia Textile School). Utóbbi főleg a gyártás technikájával foglalkozik, nem pedig a síkdíszítmények és kompozíciók művészetével, s ennél fogva helyesen a textilipari szakiskolák körébe kell soroznunk. Esti tanfolyamok mind a két szakosztályon be vannak vezetve.

A School of Applied Arts tanulóinak száma körülbelül 700, s ezeknek több mint a fele

nő. Az intézetnek egy 1908. évi jelentése szerint a férfiak a tanulmányok végeztével könnyen kapnak kereső foglalkozást, míg a nők kevéssé. Egyrésztük mint rajztanárnő, vagy mint Manual training tanítónő az elemi és a középiskolákban helyezkedik el. Ez a jelenleg minden amerikai művészeti iskolánál közös. Eredete jórészt onnan van, hogy a nők többsége már eredetileg is csak dilettáns gyakorlatokra törekszik, többnyire vagyonos családok leányai. Már pedig egy intézetet nem tesz iparművészeti iskolává az, hogy tanítanak benne kézügyességet és igyekeznek fejleszteni a műizlést. Kell, hogy az iparművészeti termelésre gyakoroljon érezhető hatást, vagyis kell hogy kézműiparosokat képezzen. Az iskolának többi növendékeit bátran lehet a múzeumlátogatók egy jobb klasszisének tekinteni.

Az intézet 5 iparművészeti tanfolyamot művel, s bármelyiknek sikeres végzéséről oklevelet állít ki. E tanfolyamok: belső dekoratív tervezés (lakásdíszítés, — műipari tervezés), — illusztráció-tanfolyam, — rajztanári tanfolyam és festő-, valamint szobrászművészeti tanfolyam. A szabadkézi rajz, vízfestés és elemi mintázás valamennyi tanfolyamon kötelező, s ehhez fűződik aztán a szakmában való speciális kiképzés. A manuális gyakorlatok tárgya meg lehetőséges széleskörű, ú. m. bútorasztaloság, fafaragás, dekoratív festés, fémdíszmunka (túlnyomóan trébelés), könyvkötés és bőrdíszmunka, végül agyagművesség. A munkák ezidőszent annyiban modernek, hogy hűen másolják a külföldi újabb irányok egyik-másikát. A modernség igazi szelleme: formák és motívumok önálló kutatása és keresztülvétele, szóval a nemzetiség és az egyéniség, nincs meg bennük. Hogy a kiviteli technika is sok esetben dilettáns, az természetes következménye a rendszernek, amely amatőröket leendő hivatásos erőkké egy osztályba soroz, s az egyes jelentékenyen eltérő műiparok között nem specializál oly mértékben, ahogyan az elsőrendű technika elsajátítása megkívánja. Mindamellert már az a tény, hogy egy gazdag múzeum és egy széles alapon tervezett iskola fennáll, egy szebb jövő csiráját foglalja magában. Különösen ha meggondoljuk, hogy az évi költségeket — melyek

túlmennek a 100,000 dolláron — felerészben Pennsylvánia állam, egynegyedrészen a város fedezi, s csak egynegyedrésze van a tandíj-bevételekből fedezve. Az iparművészetek jelentősége hivatalosan el lévén ismerte, a fejlődésnek anyagi alapjai biztosítva vannak.

2. The Art Institute of Chicago.

Ezen intézet egy szépművészeti múzeumnak és egy képzőművészeti iskolának kapcsolata. A fenntartás évi költségeihez a tandíjbevételek mellett a város járul hozzá igen jelentékeny mértékben, míg a képzőművészeti múzeum legszebb mőtárgyait gazdag magánosok adományainak köszönheti. A festménytár sok elsőrendű alkotással dicsekedhetik európai mesterektől, különösen a modern francia iskolákból. A szobrászati és építőművészeti múzeum kevésbé szerencsés, lévén túlnyomóan gipszöntvényekből összeállítva, s ezek közül is kizárva látszik lenni majdnem az egész XIX. század. Végül iparművészeti tekintetben egy néhány szép, orientális bronz-mőtárgy képezi a gyűjtemény substratúmat. Ily környezet mindenesetre inkább alkalmas a magasabb művészetek ápolására, mint az alkalmazott művészeteké. Tényleg a chicagói Art Institute az Egyesült Államok legkiválóbb festő-, szobrász- és építész-iskolái között foglal helyet. Múzeuma és nyilvános felolvasásai, valamint évi műkiállításai pedig a legtöbbet tették a közizlés fejlesztésére.

Az iparművészeti szakosztályok a keramikai mintázást, a porcellánfestést és az illusztrációt művelik. Az első kettő itt is elsősorban amateur jellegű. Az utóbbi azonban jól visszautkrözi azon magas színvonalat, amelyre Észak-Amerikában az illusztrálás művészete emelkedett. Az általános művészeti szakosztályon végzett alapos figurális és csendéleti előtanulmányok után a tanuló egy kisebb csoporttal „atelier“-szerű kiképzésben részesül, a kompozíció és a kidolgozás technikája terén a tanulóknak minden önállóság meg van engedve, s az atelier élén álló tanár — maga is gyakorló grafikai művész — tisztán a bírálat, útmutatás feladatára szorítkozik. Miután az intézet a legkitünőbb illusztrátorok egész sorozatát szerződteti atelier-mesterekül, a tanulóknak

nak alkalmuk van a különböző művészeti elvek és a különböző kiviteli technikáknak legjobb képviselőivel érintkezni. A legszebb eredményt a tollrajz és a monochrom-tervezés technikájában látni. De az iskola neve minden téren oly nagy, hogy az illusztrációs szakosztály haladottabb növendékei még a tanulás ideje alatt megbízásokat kapnak. A szakosztály keretében díszítő festészeti osztály is van szervezve, s vannak tanulók, akik ezt az irányt specializálják. Az intézet e tekintetben teljesen a modern francia díszítő stílusokat követi.

Az Art Institute egyik igen figyelemre méltó újítása, hogy más intézetek tanárait és külföldi mestereket rövidebb tanfolyamok tartására hív meg, s így valóban a legközvetlenebbül érintkezik a művészeti mozgalmakkal. Az utóbbi évek meghívottjai között olyan neveket olvasunk, mint Herter, Mucha, Peixotto és nagyszámú amerikai művészt.

Az intézet az egyéni kiképzés elvének értelmezésében nagyon szabadelvű. Felvételi szabályok nincsenek, a jelentkezőt beosztják oda, ahová kívánja, s egy hónap után a tanár dönti el aztán, hogy voltaképpen mely osztályba kell őt sorozni. A tanulmányok 3 hónapos tanfolyamokra vannak osztva, tehát az egyes tanulók haladásához képest sűrűn lehet őket feljebb vinni, vagy egy tanfolyam ismétlésére utalni, vagy más szakosztályba áthelyezni. A teljes illusztrációs tanfolyam, valamint a dekoratív tervezési tanfolyam átlag 3 évig tart, a tehetséghez és szorgalomhoz mérten. Tantermi előadások, már amennyiben vannak, függetlenek a kurzus egészétől. A tandíj meglehetősen magas, három hónaponként 30 dollár. Az iskola látogatottsága a sokféle külön tanfolyam, mint nyári tanfolyamok, esti tanfo-

lyamok, szombatnapí rajztanfolyam, rajztanárképző-osztályok, gyermekosztályok hozzáértésével együtt rendkívül nagy; az 1907—1908. iskolai év folyamán 4144. Azok száma, akik iparművészeti pályát mint hivatást fognak később választani, nem állapítható meg tisztán, mivel az első időkben legtöbbször mint leendő festők és szobrászok indulnak el s csak később választják a másik irányt. Azok száma, akik tényleg mint hivatásképes iparművészek végeznek, évente alig megy túl néhány tucaton.

Egyéb intézetek, amelyek az iparművészetet is művelik:

3. Newyork Academy of Design, mely a Columbia University-vel és a Metropolitan Museum of Art-tal van szerves kapcsolatban.

4. St. Louis School and Museum of Fine Arts, mely vasárnap délelőttöként gyakorló iparosok számára osztályelőadást és magában a múzeumban peripatetikus magyarázatokat tart fenn. E szemléltető előadások látogatottsága igen jó, s az igazgató közlése szerint határozott hatásuk volt a helyi iparra, különösen a műkovács-munkák színvonalának emelésében.

5. Newcomb School of Art, New Orleansban, mint a Tulane University egyik szakosztálya. A keramikai iparművészetet ápolja.

6. Cooper Union, Newyorkban, egyike a legismertebb intézeteknek, amennyiben az európai szakirodalom talán egyetlen iparoktatási intézettel sem foglalkozott annyit az Egyesült Államok területéről, mint éppen ezzel, amelyet az érkező legelől talál. Mint nyilvános szakkönyvtár, s még mint iparoktatási iskola is, ez az intézet félszázados fennállása alatt jelentékeny szolgálatokat tett Newyork város helyi iparának. Magára az iparművészetre azonban kevés hatása volt.

Mennél inkább előrehalad az életem, annál erősebb lesz bennem a meggyőződés, hogy a művészetben az igazság a legszebb és legritkább. (DELACROIX.)

Óriási energia és saját ítélleteinkben való rendkívüli biztonság szükséges ahhoz, hogy minden gáncs és gúny dacára megmaradjunk azon az úton, melyet helyesnek tudunk. (MEDARDO ROSSO.)

A kezűgyesség gyakorlat és tapasztalás útján megszerezhető. De az érzés és ítélet helyessége nem tanulható meg, az kell hogy a művésszel vele születessen és ez bizonyos fokig még a mesterségbeli ügyességet is pótolni képes. (INGRES.)

Bármely díz semmitmondóvá és unottá válik oly helyen, ahová nem való. (RUSKIN.)